

УДК 343.112

**ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СПІВУЧАСНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКІ НЕ Є ОБВИНУВАЧЕНИМИ
(ПІДСУДНИМИ), В АСПЕКТІ МЕЖ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ**

**PROCEDURAL STATUS OF PARTICIPATORS
IN A CRIMINAL OFFENCE, WHO ARE NOT ACCUSED
IN CRIMINAL PROCEEDINGS, IN TERMS OF SCOPE OF A TRIAL**

Жук М.С.,

*аспірант кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін
Національного університету «Острозька академія»*

У статті в аспекті меж судового розгляду, досліджуються проблеми процесуального статусу осіб, яким було висунуто обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, що є предметом судового розгляду, у співучасті із обвинуваченим, але які самі не є обвинуваченими у даному кримінальному провадженні. Зокрема, автор досліджує питання процесуального статусу співучасників кримінального правопорушення, матеріали провадження щодо яких виділені в окреме провадження; співучасників, кримінальне провадження щодо яких закрито; співучасників, які є виправданими або засудженими, а також межі судового розгляду в такому кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне провадження, судовий розгляд, обвинувачений (підсудний), співучасник, межі судового розгляду.

В статье в аспекте пределов судебного разбирательства исследуются проблемы процессуального статуса лиц, которым было предъявлено обвинение в совершении уголовного правонарушения, что является предметом судебного разбирательства, в соучастии с обвиняемым, но которые сами не являются обвиняемыми в данном уголовном производстве. В частности, автор исследует вопросы процессуального статуса и пределов судебного разбирательства в отношении: соучастников уголовного преступления, материалы производства по которым выделены в отдельное производство; соучастников, уголовное производство в отношении которых закрыто; соучастников, которые являются оправданными или осужденными.

Ключевые слова: уголовное производство, судебное разбирательство, обвиняемый (подсудимый), соучастник, пределы судебного разбирательства.

The article investigates peculiarities of procedural status, and hence, scope of a trial in respect of persons, who have been charged with a criminal offense being subject of trial, in complicity with accused, but who are not themselves accused in very proceedings. In particular, article studies procedural status and scope of a trial with regard to participators in a criminal offense, in whose regard materials of criminal proceedings have been allocated in a separate proceeding; participators in a criminal offense for whom criminal proceeding is concluded; acquitted or convicted participants in a criminal offense.

Key words: criminal proceedings, trial, accused, participators in a criminal offence, scope of a trial.

Постановка проблеми. Дослідження у судовому розгляді протиправних дій осіб, які не є обвинуваченими (підсудними) у кримінальному провадженні, є недопустимим із точки зору встановлених у законі меж судового розгляду. Але разом із цим встановлення факту вчинення кримінального правопорушення у співучасті з іншою особою, з'ясування обставин спільного вчинення правопорушення, ролі та характеру участі у ньому обвинуваченого може суттєво вплинути на рішення суду, на тяжкість призначеного покарання. У цьому контексті проблемним є питання визначення правового статусу осіб, яким було висунуто обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення, що є предметом судового розгляду, у співучасті із обвинуваченим, але які самі не є обвинуваченими у даному кримінальному провадженні, а також меж судового розгляду щодо таких учасників провадження.

У тій чи іншій мірі зазначеній проблемі приділяли увагу такі науковці, як М.І. Бажанов, О.В. Белькова, Є.А. Бравілова, О.А. Зайцев, І.І. Скільський, В.І. Смыслов, Л.М. Карнеєва, В.О. Попелюшко, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, І.Я. Фойницький, М.А. Хохряков, М.Л. Якуб та інші. Разом з тим на сьогодні питання процесуального статусу, а звідси і меж судового розгляду щодо співучасників кримінального правопорушення, які з певних причин не є обвинуваченими у кримінальному провадженні, у вітчизняній процесуальній науковій літературі є недостатньо вивченим і таким, що потребує законодавчого врегулювання, що й зумовило вибір предмета та мети даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) у ч. 1 ст. 337 «Визначення меж судового розгляду» встановлює, що «судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею» [1].

«Особа, якій висунуте обвинувачення», є обвинувачуваною (підсудною). У ч. 2. ст. 42 КПК законодавець встановлює, що «обвинуваченою (підсудною) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому статтею 291». Тобто, особа набуває статусу обвинуваченої (підсудної) після формалізації обвинувачення у відповідному процесуальному рішенні слідчого, затвердженому прокурором, – обвинувальному акті, і передання такого акту до суду. Відтак суд не може проводити судовий розгляд стосовно будь-яких інших осіб, окрім обвинуваченого. Проте через наявність тісного взаємозв'язку між діями обвинуваченого та інших співучасників кримінального правопорушення у ході судового розгляду може виникнути необхідність у безпосередній участі останніх у судовому розгляді. Від того, яким процесуальним статусом повинні бути наділені такі учасники кримінального провадження, залежать і межі судового розгляду щодо них.

У науковій літературі дане питання здебільшого висвітлювалося з точки зору з'ясування того, впра-

ві і чи зобов'язані співучасники давати показання про обставини злочину, вчиненого у співучасті із підсудним. Більшість радянських, російських та українських науковців схилились чи схилиються до думки, що співучасник, кримінальна справа щодо якого виділена у окреме провадження, засуджений співучасник у разі необхідності повинен допитуватись у провадженні щодо іншого співучасника без попередження про кримінальну відповідальність за відмову від дачі та за дачу завідомо неправдивих показань [2, с. 13–14; 3, с. 10–11; 4, с. 45; 5, с. 17; 6, с. 10–11; 7, с. 79–80; 8, с. 27; 9, с. 11]. Але разом з тим, досліджуючи процесуальне становище даних осіб, вчені не наділяли їх всіма правами та обов'язками того чи іншого учасника кримінального процесу, а лише вказували на те, за якими правилами вони повинні допитуватись, досить часто при цьому змішуючи процесуальні статуси обвинуваченого та свідка. Тож проблема процесуального статусу, меж судового розгляду щодо співучасників кримінального правопорушення залишається актуальною і на сьогодні.

Зокрема, у кримінальному провадженні може виникнути необхідність залучити до участі у судовому розгляді: 1) співучасника кримінального правопорушення, матеріали провадження щодо якого виділені в окреме провадження; 2) співучасника кримінального правопорушення, кримінальне провадження щодо якого закрито; 3) співучасника кримінального правопорушення, який є виправданим або засудженим.

1. КПК України передбачає можливість виділення матеріалів кримінального провадження в окреме провадження на досудовому розслідуванні (ст. 217) та у судовому провадженні (ст. 334) за однаковими правилами. Зокрема, «у разі необхідності матеріали кримінального провадження щодо одного або кількох правопорушень можуть бути виділені в окреме провадження, якщо... дві і більше осіб обвинувачуються у вчиненні одного чи більше кримінальних правопорушень» (ч. 3 ст. 217 КПК).

Після виділення кримінального провадження щодо одного з співучасників кримінального правопорушення останній втрачає статус обвинуваченого у початковому провадженні. Відтак виникає питання про допустимість подальшої участі та процесуальний статус такого співучасника у початковому кримінальному провадженні, його межі.

Свого часу з приводу цього у п. 4 постанови «Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ» у редакції від 30.05.2008 р. Пленум Верховного Суду України роз'яснював судам, що «співучасники вчиненого злочину, навіть при окремому розгляді справ, допитуються щодо обставин спільного вчинення злочинних дій без попередження їх про кримінальну відповідальність за відмову від дачі або за дачу завідомо неправдивих показань» [10]. Проте знову ж таки зазначене положення не вирішує питання процесуального статусу таких співучасників у «чужому» кримінальному провадженні, а відповідно – й меж судового розгляду.

Так, співучасник, щодо якого матеріали виділені у окреме провадження, при його допиті у судовому розгляді щодо іншого з співучасників кримінального правопорушення не може бути наділений статусом свідка. На відміну від запропонованих Пленумом ВСУ правил допиту співучасників кримінального правопорушення, згідно з п. 2 ч. 2 ст. 66 КПК свідок у кримінальному процесі зобов'язаний «давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду», а «за завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, крім випадків, передбачених Кодексом, свідок несе кримінальну відповідальність» (ч. 1 ст. 67 КПК). Але такий співучасник – не просто особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини вчиненого обвинуваченим діяння, він є співвинуватою особою у вчиненні діяння, яке є предметом судового розгляду. Тож надання такому учаснику кримінального провадження процесуального статусу свідка, а отже, покладення на нього обов'язку давати показання про обставини спільного вчинення злочинних дій, попередження про кримінальну відповідальність за відмову від дачі або за дачу завідомо неправдивих показань означало б порушення його права на захист.

Відповідно до КПК України учасником кримінального провадження, який не попереджається про кримінальну відповідальність за відмову від дачі або за дачу завідомо неправдивих показань, є обвинувачений (п. 5 ч. 3 ст. 42 КПК). Тому вищезазначеною постановою ВСУ «Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ», фактично передбачалось здійснення допиту співучасника кримінального правопорушення за правилами допиту обвинуваченого, тоді як формально співучасник, щодо якого матеріали кримінального провадження виділені в окреме провадження, не є обвинуваченим у провадженні щодо іншого співучасника і не наділений всім комплексом прав обвинуваченого, передбачених кримінальним процесуальним законом.

2. Другою групою осіб із невизначеним процесуальним статусом є співучасники, провадження щодо яких закрито судом за однією із передбачених законом підстав, але які беруть участь у судовому розгляді кримінального провадження, не закритого щодо інших співучасників кримінального правопорушення.

Так, КПК України у ч. 1-2 ст. 284 встановлює вичерпний перелік підстав закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи на стадії судового провадження. Серед них до реабілітуючих слід віднести підстави, передбачені п. п. 1-3 ч. 1 ст. 284 КПК, а саме: відсутність події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284); відсутність в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284); не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді та вичерпані можливості їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284). При виявленні обставин, передбачених п. п. 1, 2 ч. 1

ст. 284, під час судового розгляду суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок (ч. 7 ст. 284 КПК). Тобто, у такому випадку співучасник визнається невинуватим, непричетним до вчинення кримінального правопорушення, що йому інкримінується, та отримує право на відшкодування шкоди, завданої йому незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду. Тож варто погодитись із Є.А. Бравіловою та І.І. Скільським, що не вбачається перешкод для подальшої участі такої особи у судовому розгляді у процесуальному статусі свідка з усіма його правами та обов'язками [11, с. 66–67; 12, с. 45].

Натомість дещо проблематичнішим є визначення правового статусу співучасників, щодо яких кримінальне провадження є закритим у судовому провадженні з інших, аніж реабілітуючі, підстав. Так, підстави закриття кримінального провадження, передбачені п. п. 4-8 ч. 1 та п. 2, 3 ч. 2 ст. 284 КПК: набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою (п. 4 ч. 1 ст. 284); помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (п. 5 ч. 1 ст. 284); існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню (п. 6 ч. 1 ст. 284); потерпілий (його представник) відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284); стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу (п. 8 ч. 1 ст. 284); прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених Кодексом (п. 2 ч. 2 ст. 284); досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 КК України, відповідно до підрозділу 92 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (п. 3 ч. 2 ст. 284) є нейтральними (процесуальними), тобто такими, при встановленні яких питання про винуватість (невинуватість) особи не вирішується.

Ухвала про закриття кримінального провадження із нейтральних (процесуальних) підстав, постановлена за результатами підготовчого провадження, так само як і ухвала про закриття кримінального провадження, постановлена за результатами судового розгляду кримінального провадження у суді першої інстанції, має властивості остаточного рішення, оскільки нею провадження вирішується по суті, а суттю є власне одна з підстав, передбачених п. п. 4-8 ч. 1 та п. 2, 3 ч. 2 ст. 284 КПК. І хоч завданням провадження із закриття кримінального провадження із нейтральних (процесуальних) підстав є його вирішення з підстав, які не зачіпають питання про винуватість чи невинуватість особи, а мають виключно процесуальний зміст, проте в силу принципу презумпції невинуватості обвинувачений-співучасник, щодо якого кримінальне провадження є закритим із

нейтральних (процесуальних) підстав, вважається непричетним до вчинення відповідного кримінального правопорушення. Звідси, формально така особа може бути допитана у якості свідка у провадженні щодо іншого обвинуваченого-співучасника, щодо якого кримінальне провадження не закрито (якщо можливість такого допиту звісно не виключається змістом самої підстави закриття провадження (наприклад, п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК та ін.).

На відміну від зазначених реабілітуючих та нейтральних (процесуальних) підстав закриття кримінального провадження у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК) передбачає необхідність встановити наявність діяння, яке містить ознаки певного кримінального правопорушення, винуватість особи, а також підстави для звільнення цієї особи від кримінальної відповідальності, передбачені загальною (ст. ст. 45-49, ст. 97) чи спеціальною (ст. ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 2 ст. 255, ч. 5 ст. 258, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 401) частинами КК України [13]. Так, підставами звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України) є: вчинення нею вперше злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, повне відшкодування завданих ним збитків або усунення заподіяної шкоди. Підставами звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК) є: вчинення нею вперше злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, примирення з потерпілим та відшкодування завданих ним збитків або усунення заподіяної шкоди. Підставами звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки (ст. 47 КК) є: вчинення обвинуваченим вперше злочину невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, щире каяття, клопотання колективу підприємства, установи чи організації про передачу такої особи на поруки і т. д.

Питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності може розглядатися виключно судом: на етапі підготовчого провадження на підставі клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, що надійшло від прокурора, та у судовому розгляді провадження, яке надійшло до суду з обвинувальним актом, якщо сторона кримінального провадження звернеться до суду з відповідним клопотанням (ч. 3, 4 ст. 286 КПК). За результатами розгляду клопотання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 288 КПК). Така ухвала є за своєю суттю актом правосуддя, оскільки нею провадження вирішується по суті: суд фактично визнає особу винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, але звільняє її від кримінальної відповідальності.

Разом з тим, кримінальне процесуальне законодавство України не вказує, як повинен вчинити суд у випадку, коли у кримінальному провадженні по обвинуваченню кількох осіб у вчиненні кримінального правопорушення є підстави для звільнення від кримінальної відповідальності лише щодо окремих з них. Практика йде шляхом звільнення таких осіб від кримінальної відповідальності і продовження судового провадження щодо інших обвинувачених. Як результат, так звільняються від кримінальної відповідальності співучасники кримінального правопорушення, які потім беруть участь у судовому розгляді як свідки обвинувачення щодо іншого з співучасників. Але «в дійсності такий свідок – ніякий не свідок. Кривий інтерес його зрозумілий. Відповідною му- сить бути й оцінка його показань, як показань співучасника» [14, с. 13; 15, с. 19–20].

Звісно, відповідно до принципу презумпції невинуватості особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку та встановлено обвинувальним вироком суду (ст. 62 Конституції України) [16]. Проте участь співучасника, провадження щодо якого закрито у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності, у судовому розгляді щодо іншого співучасника у статусі свідка вбачається недопустимою, адже, як слушно зазначав В.І. Смилов, «свідок народжується обставинами справи, а не власними злочинними діяннями. Той, хто був у статусі обвинуваченого, чия винуватість у вчиненні злочину доведена, той, незалежно від того, був чи ні він звільнений від кримінальної відповідальності, не може трансформуватись у свідка і давати показання щодо своїх співучасників...» [5, с. 17].

3. Ще однією групою осіб, потреба залучити яких до участі у судовому розгляді кримінального провадження може виникнути, є виправдані або засуджені у виділеному провадженні співучасники.

Відповідно до КПК України «виправданим у кримінальному провадженні є обвинувачений, виправдувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили», а засудженим – «обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили» (ч. 1 та ч. 2 ст. 43).

Провівши паралель між поняттями виправданого і засудженого та законодавчим визначенням моменту набрання вироком законної сили (ст. 532 КПК), можна зробити висновок, що виправданий та засуджений як учасники кримінальних процесуальних відносин з'являються після збігу строку на апеляційне оскарження вироку суду першої інстанції або, у разі подання апеляційної скарги, після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції. При цьому згідно з ч. 3 ст. 43 КПК виправданому та засудженому надаються права обвинуваченого, передбачені ст. 42 КПК, «в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження». Тобто, такі права виправданий і засуджений можуть реалізовувати на стадіях касаційного провадження, провадження у Верховному Суді України та за нововиявленими

обставинами. Відтак зазначене положення не вирішує питання правового статусу та меж судового розгляду щодо виправданого чи засудженого співучасника у ситуації, коли він бере участь у судовому розгляді у першій інстанції щодо іншого співучасника кримінального правопорушення.

Так як ухвалення виправдувального вироку, набрання ним законної сили означає визнання особи такою, що не причетна до вчинення інкримінованого їй правопорушення, то звідси виправданому співучаснику повинен надаватись процесуальний статус свідка у судовому розгляді кримінального провадження щодо особи, якій інкримінується злочин, непричетність виправданого до вчинення якого встановлена вироком суду.

Що стосується правового статусу засудженого, який бере участь у кримінальному провадженні щодо іншого співучасника вчиненого ним діяння, то з приводу цього В.Т. Нор писав, що «засуджений допитується як свідок у справі його співучасника, яка виділена в окреме провадження» [17, с. 493]. Проте, незважаючи на те, що практика йде саме шляхом допиту засуджених співучасників як свідків у окремому провадженні щодо іншого співучасника, очевидним є те, що засудженому не може бути надано «повноцінний» процесуальний статус свідка того кримінального правопорушення, участь у вчиненні якого він сам брав, і винуватість у вчиненні ним якого встановлено обвинувальним вироком суду. Не можна притягти засудженого до кримінальної відповідальності за відмову від дачі чи дачу неправдивих показань про обставини злочину, участь у вчиненні якого він сам брав.

Зважаючи ж на встановлену заборону двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, відповідно до якої ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили, виправданому чи засудженому, який бере участь у судовому розгляді кримінального провадження щодо іншого співучасника, не може бути надано процесуального статусу обвинуваченого.

Висновки. Таким чином, аналіз особливостей процесуального статусу: 1) співучасників кримінального правопорушення, матеріали кримінального провадження щодо яких виділені в окреме провадження; 2) співучасників кримінального правопорушення, кримінальне провадження щодо яких є закритим; 3) співучасників кримінального правопорушення, які є виправданими або засудженими, свідчить про

те, що в силу принципу презумпції невинуватості, заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, встановлених законодавством меж судового розгляду зазначені особи не можуть бути наділені процесуальним статусом обвинуваченого (підсудного) при їх допиті у судовому розгляді щодо іншого співучасника. Звідси у судовому розгляді недопустимим є дослідження протиправних дій таких осіб, характеру їх участі у кримінальному правопорушенні, правомірності і підстав закриття кримінального провадження щодо них; не можуть підлягати дослідженню та оцінці докази про їх винуватість чи невинуватість у вчиненні діяння, інкримінованого обвинуваченому (підсудному), суд не може приймати щодо них будь-які процесуальні рішення.

Особи, щодо яких кримінальне провадження закрито за реабілітуючими чи нейтральними (процесуальними) підставами, а також виправдані співучасники при допиті їх у судовому розгляді щодо інших співучасників повинні наділитись процесуальним статусом свідка з усіма його правами та обов'язками, зокрема, правом відмовитись давати показання щодо себе, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним кримінального правопорушення (3 ч. 1 ст. 66 КПК).

Натомість питання процесуального статусу осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у співучасті із обвинуваченим (підсудним) і щодо яких: 1) матеріали кримінального провадження розглядаються у окремому провадженні, 2) кримінальне провадження закрито у зв'язку зі звільненням від кримінальної відповідальності, а також 3) питання процесуального статусу засуджених співучасників повинні знайти своє відображення у кримінальному процесуальному законодавстві. Змішування процесуального статусу свідка та обвинуваченого для визначення особливостей участі зазначених осіб у судовому розгляді щодо іншого співучасника вбачається недоцільним і таким, що не гарантує у повній мірі можливості реалізації зазначеними особами своїх прав та законних інтересів у кримінальному провадженні. Логічним вбачається здійснювати допит зазначених категорій осіб у судовому розгляді щодо іншого співучасника без попередження про кримінальну відповідальність за відмову від дачі та за дачу завідомо неправдивих показань. Але крім цього, необхідним є наділення таких учасників кримінального провадження комплексом інших прав та обов'язків, що є можливим лише шляхом надання їм окремого процесуального статусу, який відповідав би їх фактичному становищу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України / Верховна Рада України, Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
2. Зайцев О.А. Теория и практика участия свидетеля в уголовном процессе / О.А. Зайцев: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. – М., 1993. – 24 с.
3. Пантелеев В.О. порядке допроса обвиняемого в связи с выделением дела / В.О. Пантелеев // Советская юстиция. – М.: Юрид. лит., 1970. – № 18. – С. 10–11.
4. Рахунов Р.Д. Свидетельские показания в советском уголовном процессе / Р.Д. Рахунов. – М., 1955. – 164 с.
5. Смыслов В.И. Свидетель в советском уголовном процессе / В.И. Смыслов. – М.: Высшая школа, 1973. – 160 с.

6. Стахівський С.М. Показання свідка як джерело доказів у кримінальному процесі / С.М. Стахівський: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 1996. – 26 с.
7. Якуб М.Л. Показания обвиняемого как источник доказательств в советском уголовном процессе / М.Л. Якуб. – М., 1963. – 80 с.
8. Якуб М.Л. Процессуальные проблемы оценки показаний свидетеля, потерпевшего и обвиняемого (при окончании предварительного расследования и при постановлении приговора) / М.Л. Якуб: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. – Л., 1970. – 38 с.
9. Скільський І.І. Межі судового розгляду / І.І. Скільський: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. – К., 2014. – 21 с.
10. Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ // Верховний Суд: Постанова від 27.12.1985 № 11: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-85>.
11. Бравилова Е.А. Пределы судебного разбирательства / Е.А. Бравилова: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Челябинск, 2004. – 237 с.
12. Скільський І.І. Окремі аспекти визначення меж судового розгляду стосовно кола осіб / І.І. Скільський // Вісник Академії адвокатури України. – Т. 11. – № 1(29), 2014. – С. 44–52.
13. Кримінальний кодекс України: Верховна Рада України, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
14. Попелюшко В.О. Закриття кримінальних справ із nereабілітуючих особу підстав і співучасть / В.О. Попелюшко // Адвокат. – 2000. – № 3. – С. 12–13.
15. Попелюшко В.О. Мала судова реформа та захист прав громадян / В.О. Попелюшко. – К.: Кондор, 2006. – 236 с.
16. Конституція України: Верховна Рада України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
17. Нор В.Т. Свідок у кримінальному процесі України: коло осіб, предмет показань та свідоцький імунітет / В.Т. Нор // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – С. 491–498.